

جهانی شدن و تعاونی‌ها

(فرصت‌ها و چالش‌ها)

مقدمه

در جهان امروز اهمیت تعاونی‌ها و نقش و تأثیر آنها در شتابان ساختن آهنگ توسعه اقتصادی و اجتماعی برای اغلب دولت‌ها واضح و آشکار است. پیوستن بسیاری از کشورهای جهان به نهضت تعاونی در سده اخیر و نیز قبول عضویت آن‌ها در اتحادیه بین‌المللی تعاون و به ویژه سپردن بخشی از وظایف اقتصاد ملی این کشورها به اقتصاد تعاونی مؤید این موضوع می‌باشد. اقتصاد تعاونی در هر جامعه و کشور تأثیرهای خاصی را به جا گذاشته است و کیفیت این تأثیر نیز تا حدود زیادی به میزان توجه دولت‌ها و هدف آنها از ایجاد و گسترش و حمایت از تعاونی‌ها و نظام تعاونی دارد.

در کشور ما نیز پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران نظام تعاونی و تعاون‌گرایی تا آنجا اهمیت یافته که به عنوان یکی از بخش‌های بسیار مهم و تأثیرگذار در قانون اساسی کشور مورد توجه قرار گرفته است. این در حالی است که کشورهای جهان و تمام سازمان‌های اقتصادی و اجتماعی با چالش پدیده جهانی شدن مواجه هستند.

هم اینک جهان امروز با افزایش جمعیت، پیشرفت‌های چشمگیر فن‌آوری، تولید فزاینده اطلاعات، پیدایش منابع جدید، تنوع‌طلبی فزاینده مردم، اعتلای دگرگونی سطح زندگی، گسترش و

پیچیدگی روابط انسان‌ها و... اساس و پایه مناسبات و روابط اقتصادی و اجتماعی جوامع دگرگون شده و هر روز با تحولات جدید رو برو است. از این رو در فرآیند جهانی شدن تنها آن گروه از سازمان‌های اقتصادی و اجتماعی خواهند توانست با دیگر سازمان‌ها به رقابت برخیزند و با رویکرد فرایند جهانی شدن همراه گردند که با کار گروهی و تطبیق رهیافت‌های علمی و بومی خود بهره‌گیری از علوم و مناسبات روز و افزایش کیفیت محصولات از فرصت‌ها به نحو مطلوب بهره‌مند گردند.

در این نوشتار سعی بر آن است تا ضمن تعریف مفاهیم تعاون و جهانی شدن به نقش تعاونی‌ها در فرآیند جهانی شدن اشاره شود تا از این طریق به سؤالات ذیل پاسخ داده شود:

- ۱- فرایند جهانی شدن چه تهدیدات و فرصت‌هایی را برای تعاونی‌ها به وجود می‌آورد؟
- ۲- تعاونی‌ها در فرایند جهانی شدن چگونه می‌توانند نقش خود را ایفا کنند؟

● محمد کارکنان نصرآبادی*

تعریف مفاهیم

الف: تعاون, cooperation.

تعاون که مصدر باب تفاعل و به معنای یکدیگر را یاری رساندن و همیاری و همکاری کردن با دیگران است از اصل ریشه «عون» به معنای یاری کردن مشتق شده است و در اصطلاح علمی عبارت است از تمرکز امکانات و مساعی افراد و استفاده از آن در راه حصول به اهدافی معین و رفع نیازهای مشترک افراد.

این واژه معادل تعاون «cooperation» می‌باشد که در زبان فرانسه به معنای عمل و شرکت در یک کار مشترک است و در زبان انگلیسی مفهوم کار کردن و با هم برای یک مقصود و تجمع برای انجام دادن یک امر مشترک و عمل و همکاری اقتصادی را می‌رساند.

از نقطه نظر جامعه‌شناسی، زمانی تعاون و همکاری شکل می‌گیرد که تعامل اجتماعی بین اشخاص و گروه‌هایی که

هدف آنان پیوند دادن فعالیت‌هایی چند، اعمال کمک‌مقابل و انجام کاری به طور مشترک است، پدید آید. از نظر اقتصادی تعاون و همکاری نوعی سازمان و عمل اقتصادی است که از طریق آن، اشخاص و گروه‌هایی با داشتن منافع مشترک و به منظور کسب امتیازاتی مشترک، با یکدیگر جهت انجام فعالیت‌های اقتصادی پیوند می‌خورند و بالاخره اینکه تعاون و همکاری در سطح

بین‌المللی و جهانی برای مشخص ساختن شکل خاصی از کمک متقابل اقتصادی و یا کمک‌های فنی که فارغ از هر نوع مقاصد سلطه‌جویانه کشور کمک‌کننده به انجام رسد، به کار می‌رود.

ب) جهانی شدن (Globalization)

دیدگاه‌ها و نظریات مختلف و متفاوتی در خصوص جهانی شدن وجود دارد. برخی آن را از منظر اجتماعی و جامعه‌شناختی، برخی از دیدگاه فرهنگی و عده‌ای نیز از دیدگاه اقتصادی و سیاسی، به آن می‌نگرند. بدین ترتیب گروهی نسبت به آن خوشبین هستند و آن را داروی التیام بخش دردهای جوامع بشری خصوصاً جوامع توسعه نیافته و جهان سوم می‌دانند و معتقدند که جهانی شدن قادر است تمامی مشکلاتی را که جامعه بشری با آن روبروست، برطرف نماید. (افرادی مثل فرانسیس فوکویاما، ساموئل هانتینگتون و امانوئل کاسنلر در زمره این گروه قرار دارند.) و برخی دیگر نیز جهانی شدن را فرایند نامطلوب می‌دانند و آن را به عنوان آخرین گامی می‌دانند که انسان می‌تواند در مسیر غالب نمودن نظام سرمایه‌داری بر جوامع و نیروی کار بردارد یعنی این افراد جهانی شدن را حقله اجستتاب‌ناپذیری از تاریخ سرمایه‌داری می‌دانند. افرادی مثل سمیرامین، امانوئل والرشتاین و پل باران که از مارکسیست‌های جدید هستند در این گروه قرار دارند.

عده‌ای دیگر نیز هستند که جهانی شدن را در اصل پدیده‌ای ملموس می‌دانند و آن را دامی تلقی می‌کنند که کشورهای پیشرفته پیش پای ممالک عقب‌مانده نهاده‌اند و قصد آن را دارند که با یکسان‌سازی فرهنگ‌ها و از میان برداشتن تمایزها، بازار مصرف خویش را گسترش دهند و در یک کلام جهانی شدن را همان آمریکایی شدن و غربی شدن می‌دانند و افرادی مثل هارواردشومان، پیترمارتین و سوژلاتوش از این گروه هستند و بالاخره عده‌ای هم هستند که جهانی شدن را نه یک پدیده و نه یک پروژه می‌دانند بلکه چنین مطرح می‌کنند

که جهانی شدن هر چند شگفت‌انگیز است ولی تداوم مدرنیته می‌باشد و بازیگران مهم آن دولت‌ها هستند. لذا آنها جهانی شدن را پروژه‌ای مقبول می‌دانند. افرادی مثل اولریش بک و آنتونی گیدنز از زمره این گروه هستند.

با توجه به دیدگاه‌های فوق می‌توان جهانی شدن را فرایندی از تحول دانست که مرزهای سیاسی و اقتصادی را محکم کرده، ارتباطات را گسترش داده و تعامل فرهنگ‌ها را افزایش داده است، لذا جهانی شدن پدیده‌ای چند بعدی است که آثار آن قابل تسری به فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، حقوقی و فرهنگی است.

تعاونی‌ها و جهانی شدن

در پیام اتحادیه بین‌المللی تعاون به مناسبت هشتاد و دومین سال تأسیس این اتحادیه جهانی آمده است: گرچه تعاونی‌ها در خدمت‌رسانی و رفع نیازهای اعضا تأکید دارند، اما به ارتباطات و همکاری‌های بین‌المللی نیز می‌اندیشند. آن‌ها (تعاونی‌ها) به دلیل پایگاه مردمی و تلفیق نمودن منحصر به فرد هدف‌های اقتصادی و اجتماعی که نسل‌هاست این گونه عمل می‌کنند، برای عادلانه کردن روند جهانی‌سازی و جهانی شدن تعاون ایده‌آل می‌دانند. لذا تعاونی‌ها به طرق گوناگون می‌توانند چهره‌ای منصفانه‌تر و ایده‌آل‌تر از جهانی شدن ارائه دهند. برای نمونه تعاونی‌ها خود به جهانی شدن فعالیت‌هایشان با تعاونی‌های فراملی می‌پردازند. تعاونی‌های فراملی در عین حال که با شرکت‌های چندملیتی در عرصه اقتصاد رقابت می‌کنند به جوامع محلی احترام می‌گذارند. از طریق این فرایند اقدامات برای تجارت عادلانه بیشتر شامل عضو تعاونی از طرف تولیدکننده یا خرده‌فروشی است که تولیدکنندگان کوچکتر را به دسترسی به بازارهای جهانی قادر می‌سازد و بدون در نظر گرفتن فعالیت‌هایی که یک تعاونی در مقیاس بین‌المللی به آن می‌پردازد، سود و مزایای اقتصادی و اجتماعی نصیب اعضای آن می‌شود که معمولاً در جوامع محلی

زندگی می‌کنند.

تعاونی‌ها به عنوان مدرسه مردم سالاری شناخته شده‌اند و در تقویت ظرفیت اقتصادی جوامع نقش کلیدی دارند. آن‌ها اغلب در برخورد با موارد ناکامی بازار، کارکردهای اقتصادی کارآمدتری را به منصفانه ظهور رسانده‌اند. تعاونی‌ها برای بنا نهادن پایه‌های اقتصاد محلی را تأمین کرده، سپس همچنان به جوامع محلی خود بر خلاف دیگر انواع تجارت‌ها متعهد و وفادار می‌مانند و مسئولیت‌های اجتماعی را بیشتر و بیشتر بر دوش می‌گیرند و بدین ترتیب سالیانه‌هاست که در زمینه تلفیق ارزش‌ها و عملکردهای اقتصادی و اجتماعی نوآور بوده‌اند. به منظور تحقق چنین امری و از آنجا که رکن اساسی تعاونی‌ها مردم هستند، تعاونی‌ها در عرصه جهانی سعی بر آن دارند تا فرصت‌هایی را برای کمک به مردم فراهم کرده و نیازهای اقتصادی و اجتماعی آن‌ها را برآورده کنند.

در حال حاضر بیش از ۸۰۰ میلیون نفر در سراسر جهان عضو تعاونی‌ها هستند که نمادی از جهانی شدن تعاونی‌ها می‌باشد و از آنجا که جهانی شدن پدیده‌ای فراگیر و همه‌جانبه و بر تمام بخش‌ها و ساختارهای جامعه تأثیرگذار است در بحث تعاون باید یادآور شد که جهانی شدن فرهنگ و اقتصاد بیشترین تأثیر را در تعاونی‌ها خواهد داشت.

به عبارت دیگر تعاونی‌ها از نظر فرهنگی و اقتصادی در فرآیند جهانی شدن بسیار حساس خواهند بود. در حیطه فرهنگ، جهانی شدن باعث نزدیکتر شدن و تأثیر پذیرفتن فرهنگ‌ها از یکدیگر می‌شود و چون فرهنگ مجموعه دستاوردهای مادی و معنوی و نیز مجموعه آداب و رسوم و قوانین و شیوه زندگی افراد یک جامعه می‌باشد، لذا بخش‌ها و ساختارهای گوناگون فرهنگی باید آن قدر نهادینه باشند تا بتوانند در فرآیند جهانی شدن تأثیرگذار باشند. بنابراین داشتن فرهنگ تعاونی به عنوان یکی از اجزاء فرهنگی باعث می‌شود تا در فرآیند جهانی شدن و بر اثر برخورد و تماس با جوامع دیگر از

تعاونی‌ها به عنوان مدرسه مردم سالاری شناخته شده‌اند و در تقویت ظرفیت اقتصادی جوامع نقش کلیدی دارند. آن‌ها اغلب در برخورد با موارد ناکامی بازرگانی، کارکردهای اقتصادی کارآمدتری را به منصفه ظهور رسانده‌اند. تعاونی‌ها بنا نهادن پایه‌های اقتصاد محلی را تأمین کرده، سپس همچنان به جوامع محلی خود بر خلاف دیگر انواع تجارت‌ها متعهد و وفادار می‌مانند و مسؤلیت‌های اجتماعی را بیشتر و بیشتر بر دوش می‌گیرند و بدین ترتیب سالیانه که در زمینه ترفیق ارزش‌ها و عملکردهای اقتصادی و اجتماعی نوآور بوده‌اند.

تجربیات و اندوخته‌های دیگر تعاونی‌ها استفاده نموده و نیز بر آن‌ها تأثیرگذار باشیم. در حیطه اقتصادی نیز باید میزان مشارکت مردم در سرمایه‌گذاری در بخش تعاون را افزایش بدهیم تا در فرآیند جهانی شدن تعاونی‌های ما شکست نخورند. نکته قابل ذکر این که در دو حیطه فرهنگ و اقتصاد در رابطه با بخش تعاون داشتن مدیریت توانا شرط لازم و کافی می‌باشد. در این زمینه برخی از نظریه‌پردازان و کارشناسان مسائل سازمان و مدیریت اعتقاد دارند که تعاونی‌ها بر خلاف شرکت‌ها و مؤسسات تجاری خصوصی و دولتی جهان نیازی به بهره‌گیری و استفاده از دانش اداره و تئوری سازمان و مدیریت را ندارند زیرا مشارکت اعضا در فرآیند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و کنترل امور تعاونی از طرف نمایندگان و بازرسان آنها، نیاز آنها را صرفاً به یک سطح مدیریت علمی تقلیل می‌دهد ولی تجربه این نظریه را رد کرده و طبق بررسی‌های انجام شده تقریباً چهارپنجم از کل فعالیت شرکت‌های تعاونی، با فعالیت سایر مؤسسات تشابه دارد. لذا داشتن مدیریت توانا درخصوص نحوه تولید، توزیع و فروش محصولات تعاونی‌ها در فرآیند جهانی شدن بسیار حساس و مهم می‌باشد، با این وجود مشکلات و چالش‌هایی که تعاونی‌ها در فرآیند جهانی شدن با آن مواجه هستند به شرح ذیل می‌باشد:

تعاون‌زدایی تهدیدی است که به طور جدی در فرآیند جهانی شدن تعاونی‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. عده‌ای که به عنوان مخالفان شرکت‌های تعاونی هستند، اعتقاد دارند که تعاونی‌ها نیز مثل سایر شرکت‌های خصوصی باید از قوانین و اصول تجاری پیروی کنند. در واقع این افراد از نادیده گرفتن یا فقدان آموزش اصول تعاون در شرکت‌های تعاونی و به تبع آن ضعف روحیه تعاونی در اعضا برای زدودن ارزش‌های کلیدی تعاون استفاده می‌کنند. لذا اگر در فرآیند جهانی شدن اهمیت آموزش نیروی انسانی و مزایا و فواید همکاری‌های دو جانبه و متقابل میان اعضا و آثار مثبت یکپارچگی و

شدن و نیز با به کارگیری فناوری‌های جدید نقش مساعد و مناسبی در این فرایند بازی کنند.

۵- اهمیت به تحصیلات و کسب دانش: با عنایت به اینکه بیشترین عامل موفقیت تعاونی‌ها در کشورهای پیشرفته دنیا، تکیه آن‌ها به پیشرفت در زمینه تکنولوژی و آموزش به منظور پاسخگویی به چالش‌های ایجاد شده در فرایند جهانی شدن است، لذا تجهیز مسئولین و اعضا به علوم و فنون و دانایی تعاونی‌ها باعث پیشرفت و ایفای نقش مناسب آن‌ها می‌گردد.

نتیجه‌گیری

با توجه به مطالب مطرح شده باید اذعان داشت که نقش تعاونی‌ها در فرایند جهانی شدن بسیار حساس و مهم می‌باشد و مؤسسات مزبور در این رهگذر نیز با چالش‌هایی روبرو می‌باشند. نکته‌ای که بسیار مهم به نظر می‌رسد این است که جهانی شدن پدیده‌ای صرفاً مثبت یا منفی نیست بلکه چالش مهم در این فرایند آن است که باید آن را عادلانه‌تر نمود و از فرصت‌ها و شرایط مناسبی که برای تعاونی‌ها ایجاد می‌شود، استفاده کرد. لذا بخش تعاون و شرکت‌های تعاونی باید سهم خود را در فرایند جهانی شدن ارائه نمایند و در تمام ابعاد شرایط گسترش و توسعه خود را فراهم نموده تا از طریق برقراری ارتباط با سایر بخش‌ها و تعاونی‌های جوامع دیگر نقش مؤثر خویش را به عنوان اهرم توسعه و پیشرفت جامعه ایفا کنند.

منابع:

- ۱- بیرو، آلن - فرهنگ علوم اجتماعی - ترجمه باقر ساروخانی - انتشارات کیهان - تهران - ۱۳۷۰
 - ۲- تامپسون، جان - جهانی شدن و فرهنگ - ترجمه محسن حکیمی - دفتر پژوهش‌های فرهنگی - تهران - ۱۳۸۱
 - ۳- بان آرت شولت - نگاهی موثکافانه به پدیده جهانی شدن - ترجمه مسعود کرباسیان - شرکت انتشارات علمی و فرهنگی - تهران - ۱۳۸۲
 - ۴- ماهنامه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی تعاون - ۱۳۸۳
- * کارشناس پژوهشی دانشگاه کاشان

طریق نهضت تعاون که خصلتی جمعگرا دارد، فرصت‌ها و شرایط مناسبی را در فرایند جهانی شدن کسب کنند. لذا راهکارهای ذیل جهت ایفای نقشی مناسب تعاونی‌ها

در فرایند جهانی شدن پیشنهاد می‌گردد.

۱- تقویت هویت تعاونی: تعاونی‌ها می‌توانند با برگزاری دوره‌های آموزش عمومی و تخصصی و با استفاده از فنون و روش‌های آموزشی نوین برای اعضا و مسئولین هویت تعاونی را جهت مقابله با تهدید و خطر هویت‌زدایی تعاونی‌ها در فرایند جهانی شدن تقویت کنند.

۲- افزایش ارتباطات و ائتلاف‌های اجتماعی: با توجه به سابقه دیرینه‌ای که تعاون در زندگی انسان دارد به منظور پیشرفت و رشد این بخش در فرایند جهانی شدن باید شرکت‌های تعاونی با سایر بازیگران عرصه اجتماع رابطه نزدیکی برقرار کنند و به منظور توسعه فعالیت، تامین سرمایه و نیاز افراد و اعضا باید موضوع جلب همکاری و مساعی با سایر اجتماعات و انجمن‌ها را در اولویت قرار دهد.

۳- بهبود دیدگاه‌ها و نظریات تعاونی: در فرایند جهانی شدن شرکت‌های تعاونی باید از مراجعه به نگرش‌ها و دیدگاه‌های منفی درخصوص ارزش‌ها و اصول تعاون پرهیز کنند و به این منظور باید تمام بخش‌های شبکه تعاون با یکدیگر در سطح داخلی و بین‌المللی همکاری داشته باشند زیرا در دهکده جهانی ارتباطات، اطلاعات و دانش به سرعت انتقال می‌یابد و همه افراد جامعه از رخدادهای سایر جوامع جهان آگاهی دارند.

۴- شناسایی قابلیت‌ها و توانایی‌های تعاونی‌ها: با توجه به اینکه در فرایند جهانی شدن رقابت بین شرکت‌ها شدیدتر و حادتر می‌شود و هر روز تغییرات عمده‌ای در فنون و تکنولوژی‌های مورد استفاده این شرکت‌ها بوجود می‌آید، شرکت‌های تعاونی باید خود را با این تغییرات وفق داده و با شناسایی قابلیت‌ها و توانایی‌های خود و با توجه به فرصت‌های ایجاد شده در فرایند جهانی

همبستگی درک نشود، ارزش‌ها و اصول تعاونی در معرض خطر قرار می‌گیرد. از آنجا که جهانی شدن به سرعت تغییراتی را در جنبه‌های مختلف فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی زندگی بشر ایجاد می‌کند تهدیدهایی را نیز فراوری شرکت‌های خصوصی و تعاونی قرار می‌دهد. به عبارت دیگر با گسترش پدیده جهانی شدن توازن روابط بین دولت، نیروی کار و این شرکت‌ها تحت تأثیر آن قرار می‌گیرد و فرصت‌های تازه‌ای را برای افزایش ثروت جامعه همراه با ناامنی و بی‌عدالتی به وجود می‌آورد. به طوری که اشتغال‌زایی سریع در برخی بخش‌ها با اشتغال‌زدایی و ایجاد مشکلات اقتصادی و اجتماعی در سایر بخش‌ها همراه است.

در فرایند جهانی شدن شرکت‌های تعاونی در برخی مناطق جهان، توانایی مقابله با چالش‌های ایجاد شده را ندارند و فکر می‌کنند که رقابت با کالاهای تولید شده توسط تکنولوژی مدرن غرب، بازاریابی جهت فروش محصولات و دسترسی به سرمایه‌های موردنیاز امری مشکل می‌باشد. لذا این شرکت‌ها با بحران مشروعیت هویت روبرو می‌گردند و بالاخره اینکه در فرایند جهانی شدن و به روز شدن اداره امور مربوط به تعاونی‌ها باید تفکرات سنتی و محافظه‌کارانه را کنار نهاد زیرا داشتن چنین تفکراتی مانع پیشرفت و توسعه شرکت‌های تعاونی و نیز مانع ایجاد انگیزه رقابت بین شرکت‌ها می‌گردد.

با توجه به چالش‌های مطرح شده سؤال اساسی این است که مناسب‌ترین استراتژی و یا واکنش تعاونی‌ها نسبت به جهانی شدن چیست و چگونه می‌توان چالش‌های پیش روی شرکت‌های تعاونی را در فرایند جهانی شدن برطرف کرد؟ به نظر می‌رسد مناسب‌ترین استراتژی شرکت‌های تعاونی نسبت به فرایند جهانی شدن ارائه واکنش مناسب و نگاهی خوشبینانه به جهانی شدن با حفظ ماهیت، ارزش‌های کلیدی و اصول تعاون می‌باشد. به عبارت دیگر تعاونی‌ها با توجه به ماهیت اجتماعی و اقتصادی منحصر به فردی که دارند می‌توانند از